

HERCZEG FERENC KORA

Írta: Szüllő Géza

A boszniai okkupáció után virult ki Magyarországon az aranykor. A nemzet már kiheverte a szabadságharc, az abszolutizmus, a bécsi krach sebeit. A társadalom az állam és a nemzet minden rétege újjá éledt és szállt, szállt a Kárpátoktól az Adriáig az az ózon, amely mindig kellett Hunniának: a szabadság levegője. A szabad erő kifejtés, a szabad verseny. (Handicap az volt, hogy Budapesten a zsidókat keresztény papok nevelték. Ez a kettős dialektika túl intelligens gyümölcsöket termelt).

Tisza Kálmán kormányzása alatt volt a Zenit. A Habsburg-birodalom, melyet hivatalosan „Osztrák-magyar monarchiának” hívtak, furcsa keverék volt. Azon vitatkoztak, hogy államszövetség-e, szövetséges állam-e, egy-e a kettő, vagy kettő-e a kettő; ám az kétségtelen, hogy a magyarságnak olyan pozíciója lett Tisza Kálmán bölcsességéből, aminő az Anjouk óta nem volt. Ekkor lett Budapest Magyarország fővárosa igazában. Idejött az, aki letört, idejött az, aki feltört. Kohó lett a főváros, olyan erőket fejlesztett ki rövid időn belül, mint Amerika. De amíg Amerika a gyors ütem alatt csak civilizációt, addig a magyar „magyar kultúrát” termelt ki. A magyar kultúra különleges összefonódása a nyugatnak a kelettel. Nem vitézkötéses pyjama, de színes virágokból kötött csokor. Tisza Kál-

mán korszakában — mert korszak volt ez — európai viszonylatban igen magas színvonalon volt a magyar szellemiség. Liszt Ferenc, Benczúr Gyula, Jókai, Fraknói, Pulszky, Jászai és a többi és a többi nagy név igazolja ezt.

A megyei sáttortáborokból nemzeti társadalom lett. Ekkor keletkeztek a klubok. Az Athleta Club, a Hunnia Club; az Országos Kaszinó (már nem C-vel, mint a Nemzeti Casino, de magyaros „K” betűvel). Ezekből szövődött össze az a szőnyeg, amelyen immár lakkcipőben ment előre az új európai formájú generáció.

És ebben az időben jött fel Budapestre Herczeg Ferenc.

Ezt az amerikai és balkánizű európai fejlődést nézte a szolid, a gazdag alföldi német kultúrával telet Versecről ide származott fiatalember. Avval a biztos tekintettel vizsgálta az új társadalmat, mint a nagy professzorok nézik a működésben levő emberi testet. A diagnózis adomány, a terápia a tudomány.

Herczeg látta a gyors fejlődésnek a sors velejáróját, látta, hogy nem mind arany, ami fénylik, látta és nézte az aranyfüstöt. Együtt élt azokkal az aranyifjakkal, akik ugyan frakkban voltak a bálban, de még lelki fokossal sétáltak az utcán. Látta a nagy kártyacsatákat, ahol a vidékről feljött «földesúrnak» — akkor még így hívták — az aranyos búzát a zöld mezők helyett a zöld asztalon szórták szét.

Aki a visszasságokat látja és azon nevet — az a *humorista*; az, aki ezeket látja és *kineveti*, az a *szatirikus*; aki ezeken javítani akar, az a *moralista*; aki mindezeket látja, nézi, az a *nevető filozófus* — és ezek *együttese* Herczeg Ferenc.

A legragyogóbb napsütésben néha egy-egy rejtelmes felhő jelenik meg az égbolton és az árnyék kévék rásötétednek a sugarakra; talán figyelmeztetése ez az Örökkévalóságnak: Minden mulandó? Akármilyen ragyogó és tiszta Herczegnek minden munkája, az soha nem idill, nem csendélet. A fiatal író feltűnt és abban a korban az, aki feltűnt, annak kinyílt a Sándor-utcai kis sárga palota kapuja, kinyílt a magyar képviselőház. Természetes, hogy Herczeg Ferenc is képviselő lett. Ám a kor abszolút értékének olyan ismerője, mint ő, megvetette az üres szónoklást. A legragyogóbb szónoklatoknál is rideg maradt. Bár a formát megbecsülte, de csak akkor figyelt, ha olyat hallott, amiben nem hang, de érc volt. Természetes, hogy liberális gondolkozású lévén, Tisza István szűkebb körében érezte jól magát; de soha nem volt abban az időben divatos sablonú képviselő. Mindig érezte és érezte a többi: «Közéjük való, de nem belőlük való.» Herczeg vallotta azt, amit igyekeztem így megformulálni: «Aki tudja a paragrafust, az a *jogász*, aki végrehajtja a paragrafust, az a közigazgató; aki ezeket nem tudja, az a *törvényhozó*; aki mindezekről mindezt tudja, az a *politikus*. »

Politizálni Herczeg népies értelemben nem politizált soha; de állambölcseleti szempontból mindig, szóval, tettel, példával, írással mindig, és most különösen, amikor Trianon ellen, az igazságtalanságok ellen ragyogó tollal védi a Területvédő Liga keretén belül Magyarországot.

Azonban nagy embert méltatni nem illik, vádolni pedig ízléstelen. Én vallom, hogy minden dicséretben van valami sértő arrogancia. A hegy, hegy, a domb,

domb, a porszem, porszem, úgyis. Ezt csak a nagy «reformerek» nem értik meg, bár most kezdik már ezt hátrányukra megérteni. Herczegnek nincs semmire szüksége, még időre se, ami igazolja. Megadatott neki, ami Talleyrandnak. Akitől megkérdezték 87 éves korában, mi a legnagyobb sikere és elégtétele? «*Jai survécu.*» — Túl éltem az időmet!»